

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ УКРАИНЫ

**НАЦИОНАЛЬНЫЙ ТЕХНИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
«ХАРЬКОВСКИЙ ПОЛИТЕХНИЧЕСКИЙ ИНСТИТУТ»**

**ЭКОНОМИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ЭКОНОМИЧЕСКОГО АНАЛИЗА И УЧЕТА**

ИССЛЕДОВАНИЕ И ОПТИМИЗАЦИЯ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ

КОЛЛЕКТИВНАЯ МОНОГРАФИЯ

**Харьков
НТУ «ХПИ»
2014**

УДК 330.3.001.26
ББК 65
Д 70

Рекомендовано до друку Вченою радою Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (протокол №12 від 23 грудня 2014 року).

Рецензенти: **О.І. Маслак**, д-р екон. наук, проф., завідувача кафедрою економіки Кременчуцького державного політехнічного університету ім. Михайла Остроградського,
А.А. Пилипенко, д-р екон. наук, проф., завідуючий кафедрою бухгалтерського обліку Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця,
О.М. Ковалюк, д-р екон. наук, проф., зав. кафедри обліку і аудиту Львівського національного університету ім. Івана Франка.

Дослідження та оптимізація економічних процесів : кол. монографія / За ред. О.В. Манойленко. – Харків : НТУ «ХПІ», 2014. – 517 с. : іл.

Монографія є результатом науково-методичних та практичних досліджень з удосконалення науково-методичного забезпечення процесів реформування національної економіки на мікро- та макроекономічному рівні. Монографію присвячено проблемним питанням аналізу стану, тенденцій розвитку економічних систем та методів оптимізації діяльності підприємств в умовах економіки трансформаційного типу.

Монографія базується на матеріалах X-ої Міжнародної науково-практичної конференції «Дослідження та оптимізація економічних процесів. Оптимум-2014».

Монографія призначена для наукових робітників, викладачів, аспірантів, а також фахівців, які займаються дослідженням проблем оптимізації економічних процесів різних галузей економіки.

Відповідальність за зміст та достовірність матеріалів несуть автори. Редакція залишає за собою право не публікувати матеріали, що не відповідають формату видання, а також істотно змінювати зміст текстів за узгодженням з автором. Думка авторів може не співпадати з думкою членів редколегії.

РОЗДІЛ І

**УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИЧНИХ ЗАСАД ОБЛІКУ, АУДИТУ ТА
ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ, НАЦІОНАЛЬНА ТА СВІТОВА
ПРАКТИКА**

АУДИТ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ, ЙОГО СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ

Квіткіна А.Ю., магістрант каф ЕА і О, НТУ «ХП»

Побережна Н.М., к.е.н., доц. каф. ЕА і О, НТУ «ХП»

У сучасних умовах ринкової економіки відбувається постійне зростання рівня конкуренції. Для конкурентоспроможності підприємства особливу роль відіграють ефективні управлінські рішення, які можливі при використанні якісного інформаційного забезпечення. Особливе значення в системі такого забезпечення відіграє фінансова звітність, оскільки в умовах істотних змін ринкової інфраструктури та інтеграції суб'єктів господарювання, саме вона є основним джерелом інформації про фінансовий стан суб'єкта господарювання для зовнішніх та внутрішніх користувачів. Проте, постійні зміни податкового та бухгалтерського законодавства, сьогодні призводять до помилок, що в свою чергу сприяє підвищенню ролі аудиту фінансової звітності, як гаранта достовірності показників фінансової звітності сучасного підприємства.

Метою дослідження є визначення сутності аудиту, його задач, цілей та методики, а також, дослідження проблем фальсифікації фінансової звітності.

Вагомий внесок у дослідження теорії і методології аудиту фінансової звітності зробили провідні вітчизняні вчені: М. Т. Білуха, А. В. Бодюк, Я. А. Гончарук, Г. М. Давидов, Н. І. Дорош, О. А. Петрик, В. С. Рудницький, В. В. Сопко, Б. Ф. Усач і зарубіжні автори: Р. Адамс, Е. А. Аренс, Е. Н. Гутцайт, Г. Р. Дженик, Р. Додж, Дж. К. Лоббек, Р. К. Маутц, В. І. Подольський, Дж. Робертсон, А. Д. Шеремет.

Відповідно до закону України «Про аудиторську діяльність», аудит – перевірка даних бухгалтерського обліку і показників фінансової звітності суб'єкта господарювання з метою висловлення незалежної думки аудитора про її достовірність в усіх суттєвих аспектах та відповідність вимогам законів України, положень (стандартів) бухгалтерського обліку або інших правил внутрішніх положень суб'єктів господарювання згідно з вимогами користувачів [1].

У міжнародних стандартах аудиту термін «аудит» трактується так: це – «аудиторська перевірка фінансових звітів, яка має на меті надання можливості висловити думку про те, чи складені ці фінансові звіти (в усіх суттєвих аспектах) відповідно до визначеної концептуальної основи фінансової звітності. Аудитор використовує такі формулювання для висловлення аудиторської думки: «справедливо й достовірно відображає» або «подає достовірно, в усіх суттєвих аспектах», які є еквівалентними термінами. Це стосується аудиторської перевірки фінансової або іншої інформації, підготовленої згідно з відповідними критеріями». У міжнародних стандартах аудиту окремо надається визначення терміну «аудитор» – це особа, яка несе остаточну відповідальність за аудит. Термін «аудитор» вживають також у значенні «аудиторська фірма», або, коли йдеться про здійснення аудиту та надання супутніх послуг. Необхідно розрізняти три взаємопов'язані поняття: «діяльність аудиторської фірми», «аудит», «інші послуги аудиторської фірми». Діяльність аудиторської фірми – це підприємницька діяльність з вивчення достовірності фінансової звітності суб'єктів господарювання та надання інших послуг, не заборонених законодавством. Аудит – це підприємницька діяльність, що полягає у виконанні комплексу заходів, необхідних для формування та висловлення думки аудитора про достовірність фінансової звітності суб'єкта господарювання. Інші послуги аудиторської фірми – це будь-які послуги, не заборонені законодавством, що надаються працівниками аудиторської фірми. Завдання аудиту визначаються законодавством, системою нормативного регулювання аудиторської діяльності [2].

У зв'язку з тим, що основною метою аудитора є формулювання та висловлення думки про достовірність фінансової звітності, він повинен вирішувати наступні завдання:

- підтвердити (не підтвердити) статі фінансової звітності;
- дослідити достовірність та відповідність показників звітності даним регістрам синтетичного та аналітичного обліку, первинним документам;
- вивчити взаємоузгодженість показників звітності підприємства;

- порівняти дані річної фінансової звітності з даними квартальної та проміжної бухгалтерської звітності;
- оцінити можливість подальшого функціонування підприємства;
- оцінити вплив подій після дати балансу на фінансову звітність;
- прослідкувати за своєчасністю подання бухгалтерської звітності до відповідних державних органів.

Користувачами фінансової звітності можуть бути інвестори, акціонери, працівники підприємства, банківські установи, постачальники, кредитори, покупці, замовники, органи державної влади та місцевого самоврядування, суспільство. Кожного із зазначених користувачів цікавить сама різна інформація, що не співпадає із інформаційними потребами інших користувачів. Тому аудитор, підтверджуючи ступінь достовірності фінансової звітності, повинен пам'ятати, що користувачів оприлюдненої звітності можуть цікавити практичні всі її показники. У зв'язку з цим показники звітності повинні бути достовірними. Під достовірністю фінансової звітності слід розуміти такий ступінь точності її даних, який дозволяє користувачам робити правильні висновки про майновий і фінансовий стани підприємства, результати його господарської діяльності, а також приймати рішення щодо розміщення власних ресурсів.

Згідно з вимогами НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» фінансова звітність повинна формуватися із дотриманням таких її якісних характеристик [3]:

- зрозумілість означає, що інформація, яка надається у фінансових звітах, повинна бути дохідлива і розрахована на однозначне тлумачення її користувачами за умови, що вони мають достатні знання та зацікавлені у сприйнятті цієї інформації.
- доречність означає, що фінансова звітність повинна містити лише доречну інформацію, яка впливає на прийняття рішень користувачами, дає змогу вчасно оцінити минулі, теперішні та майбутні події, підтвердити та скоригувати їхні оцінки, зроблені у минулому.

- достовірність означає, що фінансова звітність повинна бути достовірною, яка не містить помилок та перекручень, що здатні вплинути на прийняття рішення користувачів звітності.

- зіставність – означає, що звітність повинна забезпечувати можливість порівнювати звіти за різні періоди та різних підприємств. Достовірність усіх об'єктів, що відображені в обліку, є необхідною умовою достовірності облікової та звітної інформації як про майновий стан підприємства, так і про результати його діяльності.

У вітчизняній літературі процес аудиту фінансової звітності в організаційному плані поділяється на такі етапи: планування; вивчення; оцінювання; встановлення достовірності; звітування [4]. Для чіткішого розуміння змісту кожного з етапів Р.Л. Хом'як, І.Л. Цюцяк, А.Л. Цюцяк запропонували основні ключові аудиторські процедури під час здійснення аудиту фінансової звітності. На етапі планування необхідно розробити загальну стратегію і тактику аудиту фінансової звітності і обліку, визначити строки і обсяги аудиторської перевірки. І хоча зміст та форма загального плану аудиту фінансової звітності змінюватиметься залежно від мети перевірки, виду підконтрольного об'єкта, сфери його діяльності, розміру, а також складності перевірки і процедур, що застосовуватиметься аудитором, під час його формування необхідно врахувати такі аспекти: по-перше, особливості фінансово-господарської діяльності клієнта; по-друге, вибір сфери діяльності аудитора; по-третє, залучення персоналу до проведення аудиту. На етапі вивчення аудиту необхідно здійснити попередній огляд та дати оцінку стану бухгалтерського обліку і фінансової звітності замовника аудиту. При тому на цьому етапі аудитор за допомогою опитування, вивчення та аналізу фінансової звітності та даних бухгалтерського обліку здійснює збір необхідних даних. Аудитору доцільно в своїй діяльності використовувати такі методичні прийоми дослідження, як аналіз і синтез, індукція і дедукція, аналогія і моделювання, абстрагування і конкретизація, системний і функціонально-вартісний аналіз.

До одних з найвагоміших етапів процесу аудиту фінансової звітності

потрібно зарахувати етап оцінювання, на якому аудитор зобов'язаний одержати якомога більше інформації про об'єкт дослідження з метою її аналізу та оцінки для наступного формування обґрунтованої думки, на підставі якої і формуватиметься висновок про достовірність фінансової звітності клієнта. Збір необхідних даних для їх оцінювання проводиться з використанням таких аудиторських процедур, як перевірка, спостереження, інспектування, запити і підтвердження, а також аналітичні процедури. У разі, якщо аудитор виявить можливі факти фальсифікації фінансової звітності та помилки у ній, то він повинен дослідити потенційний вплив на неї і здійснити додаткові процедури контролю. Основними формами фінансової звітності є баланс і звіт про фінансові результати, а інші форми по суті є аналітичними розшифровками або доповненнями до перших двох. Разом з тим основне змістове навантаження із складу звітних форм для характеристики майнового та фінансового стану підприємства несе бухгалтерський баланс, оскільки будь-яка форма фінансової звітності може бути зведена до бухгалтерського балансу. Етап встановлення достовірності фінансової звітності ґрунтується на підтвердженні попередньо здійсненої оцінки про достовірність відображення у системі рахунків бухгалтерського обліку та звітності інформації про активи, зобов'язання, власний капітал, а також про доходи, витрати і фінансові результати господарюючого суб'єкта. Під час висловлення думки про достовірність фінансової звітності аудитор повинен бути достатньо впевненим, що вона не містить істотних викривлень і помилок. Разом з тим, аудитору не варто забувати про те, що у зв'язку із застосуванням аудиторської вибірки з'являється вагомий ризик того, що навіть істотні помилки він може не виявити [8].

До випадків, які можуть підвищити ступінь шахрайства та фальсифікації облікових і звітних даних, можна зарахувати такі: наявність нетипових господарських операцій для підприємства, що перевіряється (особливо, якщо вони виникають по закінченні звітного періоду); застосування «складних» операцій чи методів бухгалтерського обліку; наявність операцій із пов'язаними сторонами; неадекватні облікові записи; закупівля чи продаж товарно-

матеріальних цінностей за цінами, які істотно відрізняються від ринкових. Завершальним етапом процесу аудиту фінансової звітності є етап звітування, на якому аудитор формує думку з таких питань:

- чи відповідає система бухгалтерського обліку підприємства вимогам чинного законодавства;
- чи відповідають показники бухгалтерського обліку та фінансової звітності принципам облікової політики суб'єкта господарювання;
- чи ефективна система внутрішнього контролю клієнта;
- чи достовірно відображається в обліку та у фінансовій звітності інформація про активи, зобов'язання, власний капітал доходи, витрати і фінансові результати клієнта.

В аудиторській практиці нерідко виникають ситуації, коли звітність не можна вважати достовірною, тобто не всі її показники ґрунтуються на даних бухгалтерського обліку та не відповідають нормативним вимогам порядку заповнення звітності. Для позначення такої звітності часто використовують такі поняття як «фальсифікована звітність», «прикрашена звітність», «спотворена звітність», «викривлена звітність», «звітність, що містить перекручення, завуальовані дані, приписки». Для правильного вживання кожного із наведених словосполучень потрібно розуміти їх сутність і різницю між ними. З цією метою проаналізуємо трактування наведених понять, які надаються в енциклопедичній літературі. Поняття «фальсифікація» з пізньолатинського *falsificatio*, від *falsifico* – підробляю (*falsificatus* – підроблений). У свою чергу, підробити означає виготовити фальшиву (несправжню) копію чого-небудь з метою обману [5]. Отже, можна зробити висновок, що поняття «фальсифікація» є тотожним поняттю «підробка». Підробленим може бути: зміст документу (у нашому випадку – звітності); його форма (тобто бланк, його реквізити тощо); зміст і форма відповідного документу (форми звітності).

З'ясуємо, який зв'язок існує між викривленою, спотвореною та фальсифікованою звітністю. Називаючи звітність певного підприємства за досліджуваний період викривленою, прикрашеною чи спотвореною,

спеціалісти мають на увазі одне і те ж: звітність неправильно відображає господарські операції, що дійсно відбулися; містить неточні показники, які відрізняються від даних бухгалтерського обліку господарюючого суб'єкта, відображаючи у спотвореному вигляді реальний фінансовий стан підприємства та його майна; або ж звітність складена з порушенням встановлених до її складання вимог. Тобто зазначені поняття за їх сутністю можна вважати синонімами, які використовуються для передачі того, що об'єкт дослідження є недостовірним, підготовленим з навмисним порушенням встановлених до цієї процедури вимог.

Однак між поняттями «прикрашена звітність», «спотворена звітність», «викривлена звітність», «звітність, що містить перекручені показники», «завуальована звітність» все ж існують відмінності [6].

Так, прикрашену звітність слід вважати одним із видів спотвореної чи викривленої звітності. Зазвичай, необхідність у підготовці такої звітності виникає у акціонерних товариствах, підприємств, які бажають залучити додаткові кошти для фінансування своєї діяльності від акціонерів, інвесторів, відобразивши штучно прикрашені результати діяльності. Протилежною прикрашеній звітності є звітність підприємства, що відображає його збитковість або ж фінансове становище гірше, ніж насправді. Призначення останнього виду звітності – показати менший розмір прибутків з метою ухилення від сплати податків (або їх сплати в меншій сумі) чи ухилення від виплати дивідендів акціонерам. Сприяють цьому наявність комерційної таємниці, свобода вибору методів нарахування амортизації, обліку списання запасів, що створює можливість фальсифікувати дані звітності, зменшуючи розміри отриманих прибутків, і, як наслідок, зобов'язань перед бюджетом зі сплати податків, перед вкладниками та акціонерами з виплати дивідендів.

Щодо «перекрученої звітності», «завуальованої звітності», то вживання подібних виразів є не зовсім коректним. За допомогою таких словосполучень передається такий самий зміст як і при назві звітності спотвореною чи викривленою. Проте «перекрученими» або ж «завуальованими» доцільніше

називати дані бухгалтерського обліку. Оскільки саме за допомогою перекручення чи вуалювання показників бухгалтерського обліку та їх відображення у звітності в гіршому чи кращому вигляді відбувається викривлення показників звітності підприємства. Наприклад, відображення довгострокової дебіторської заборгованості у складі короткострокової або відображення лише первісної та чистої реалізаційної вартості дебіторської заборгованості покупців, вже зменшеної на суму резерву сумнівних боргів тощо. Внаслідок таких дій валюта балансу навіть не змінюється, однак, за результатами аналізу структури активів підприємства (або ж джерел їх утворення – при маніпуляціях із зобов'язаннями) отримуються покращенні показники (хоч і викривлені). Одним із яскравих прикладів вуалювання є згортання сум дебіторської і кредиторської заборгованостей, які призводять до зменшення валюти балансу та, відповідно, до покращання чи погіршення (залежно від потреб осіб, які готують звітність) фінансового стану підприємства в цілому [6].

Слід звернути увагу на те, що перекручена звітність може бути синонімом фальсифікованої звітності, хоча одночасно перекручення є способом фальсифікації звітності. Враховуючи зазначене, можна зробити висновок, що фальсифікація звітності полягає саме у її викривленні, перекрученому відображенні даних бухгалтерського обліку у звітності [6].

Отже, сьогодні аудит фінансової звітності виконує важливу функцію відносно достовірності та реалістичності інформації для користувачів, на основі якої вони зможуть прийняти правильне управлінське рішення. Проте існування значної кількості проблем аудиту фінансової звітності зумовлюють необхідність підвищення уваги до рівня його якості, та розробки нових комплексних підходів до їх вирішення, як на загальнодержавному, так і на локальному рівні: на рівні кожного підприємства. Оскільки в умовах ринкової економіки перевага та довіра надається тим підприємствам, звітність яких підтверджена аудиторським висновком.

- Список використаної літератури:** 1. Закон України «Про аудиторську діяльність» від 22.04.1993 р. № 3125-ХП (зі змінами та доповненнями) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // www.rada.gov.ua; 2. МСА 200 «Загальні цілі незалежного аудитора та проведення аудиту відповідно до Міжнародних стандартів аудиту» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.minfin.gov.ua>; 3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджене наказом Міністерства фінансів України №73 від 07.02.2013р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.minfin.gov.ua>; 4. *Дорош Н.І.* Аудит : методологія і організація : монографія / Н.І. Дорош. – К. : Т-во «Знання», КОО, 2001. – 402 с. 5. *Ожегов С.И.* Словарь русского языка / С.И. Ожегов. – М : Сов. энциклопедия, 1968. – 900 с.
6. Петренко Н.І. Методика аудиту фінансової звітності та шляхи її удосконалення / Н.І. Петренко // Вісник ЖДТУ. – № 1 (51). – С. 18–23.
7. Усач Б.Ф. Аудит : навч. посіб. / Б. Ф. Усач. – К. : Знання-Прес, 2002. – 280 с.
8. Хом'як Р.Л., Цюцяк І.Л., Цюцяк А.Л. Організація та методика аудиту фінансової звітності суб'єктів господарювання / Р.Л. Хом'як, І.Л. Цюцяк, А.Л. Цюцяк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/801/1/37.pdf>